

Шерстюк О. І.

Одеський національний морський університет

СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ МОРСЬКИХ ІДІОМ

Стаття присвячена комплексному дослідженню семантичних особливостей морських ідіоматичних виразів в англійській мові. У роботі представлено результати глибокого аналізу семантичної структури та функціонування морських ідіом, що дозволяє краще зрозуміти їхню роль у формуванні англомовної картини світу. Запропонована семантична класифікація морських ідіом. Виділено шість основних тематичних груп: ідіоми життєвого шляху, емоційних станів, соціальної взаємодії, долі та випадку, характеру та особистості, влади та лідерства. Важливим аспектом дослідження є аналіз співвідношення буквального та переносного значень у морських ідіомах. Показано, як первинне, буквальне значення, пов'язане з морською тематикою, трансформується у метафоричне, яке часто використовується для опису абстрактних понять чи складних життєвих ситуацій. Цей аналіз дозволяє прослідкувати еволюцію значень морських ідіом та їхню адаптацію до сучасного вжитку. Дослідження ступеня семантичної прозорості морських ідіом виявляє широкий спектр – від повністю прозорих до абсолютно непрозорих виразів. Автори аналізують фактори, що впливають на семантичну прозорість, включаючи історичний контекст, культурні асоціації та лінгвістичні особливості. Особлива увага приділяється випадкам полісемії, які демонструють семантичну гнучкість та багатство морських ідіом. Ключовим елементом дослідження є виявлення основних концептуальних метафор, що лежать в основі морських ідіом. Проаналізовано такі метафори як «Життя – це морська подорож», «Емоції – це морські стихії», «Організації – це кораблі», «Контроль – це навігація» та інші. Цей аналіз розкриває глибинні когнітивні механізми, що лежать в основі формування та розуміння морських ідіом. Дослідження демонструє, як морські ідіоми відображають історичний досвід, культурні цінності та світогляд носіїв англійської мови. Вони не лише збагачують мовну експресивність, але й впливають на способи мислення, комунікації та самоідентифікації англомовних народів. Результати дослідження мають важливе значення для лінгвістики, культурології та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: морські ідіоми, буквальне значення, переносне значення, полісемія, семантична прозорість, концептуальна метафора, лексико-семантична класифікація.

Постановка проблеми. Загальною мовою морських ідіом і виразів пронизана англійська мова з часів, коли мореплавці були ключовими посередниками торгівлі та культурних обмінів. Море завжди викликало в людей певний екзотичний і романтичний настрій, що відобразилося в мові та культурі. Морські ідіоми стали не лише складовою частиною мови, але й важливими засобами виразності та спілкування, не лише мовним явищем, але й важливою частиною культурного спадку. Вивчення цих виразів дозволяє краще зрозуміти морську культуру, традиції та способи життя моряків минулих епох. Аналіз морських ідіом допомагає краще зрозуміти механізми мовної еволюції та поширення мовних конструкцій. Вони відображають процеси запозичення, метафоричного перенесення та зміни значень у мові. В сучасному світі, де міжкультурне спілкування стає все більш важливим, розуміння морських

ідіом може полегшити спілкування та сприяти кращому взаєморозумінню між людьми з різних культурних середовищ. Морські ідіоми є широко використовуваними у сучасній мові, особливо в літературі, медіа та публічному спілкуванні. Таке дослідження дозволяє краще розуміти та адекватно використовувати ці вирази в різних контекстах. Отже, вивчення морських ідіом є актуальним і важливим завданням, яке відкриває нові можливості для розуміння культурного, мовного та лінгвістичного розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою для проведення дослідження послужили праці вчених у галузі морської лексики та фразеології. Серед цих джерел «Словник моряка» Сміта, вперше опублікований у 1868 році, є безцінним як сучасний звіт про морські терміни у той час, коли вони все ще були актуальними в морському дискурсі. Сміт поставив собі за мету

створити «добре продуманий морський словник, який був би однаково корисним як для країни, так і для служби» [1]. Також є ряд корисних праць Роджерса [2], Джоллі [3], Джинса [4] та Ісіла [5], які обговорюють морську мову та її походження, і вони будуть використані для ідентифікації та перевірки цільових виразів. Серед українських вчених дослідженням англійських морських ідіом займалися Т.М. Яблонська [6], яка висвітлила актуальність використання морських ідіом у відповідному контексті та О.Л. Нікуліна [7], яка описала та систематизувала ідіоми та метафори, що сторіччями передавались із судна на берег.

Постановка завдання. Метою статті є комплексний аналіз семантичних особливостей морських ідіом в англійській мові для виявлення їхніх структурно-семантичних характеристик та функціональних особливостей у сучасному мовному контексті.

Завданнями статті є:

1. Розробити семантичну класифікацію досліджуваних морських ідіом.
2. Проаналізувати співвідношення буквального та переносного значень у морських ідіомах.
3. Дослідити ступінь семантичної прозорості морських ідіом та випадки полісемії.

Виявити основні концептуальні метафори, що лежать в основі морських ідіом.

Виклад основного матеріалу. Морські ідіоми в англійській мові формують багату та різноманітну систему, яку можна розподілити на кілька тематичних груп. На основі аналізу широкого корпусу англійської літератури, можна запропонувати класифікацію морських ідіом, яка відображає їхні семантичні особливості та контекстуальне вживання.

1. Ідіоми життєвого шляху. Ця група включає вирази, які метафорично порівнюють життя з морською подорожжю. Ідіома «*smooth sailing*» (легкий період у житті) використовується для опису ситуацій, які проходять без перешкод або труднощів. У морській термінології це означає, що корабель пливе у спокійних водах, без бур або хвиль, що ускладнюють подорож. Ідіома «*to be on an even keel*» (підтримувати стабільність) походить із морської термінології, де «*even keel*» означає, що корабель тримається рівно, збалансовано на воді, не нахилившись в один бік через вітер або хвилі. У переносному сенсі ця ідіома вживається для опису стану стабільності та рівноваги, як у фізичному, так і в емоційному або професійному контексті. Ідіома «*to weather the storm*» (пережити важкі часи) буквально означає здатність корабля

витримати бурю, залишаючись на плаву. У переносному значенні ця фраза використовується для опису здатності людини, групи чи організації справлятися з важкими ситуаціями, труднощами або кризами.

2. Ідіоми емоційних станів. Ці ідіоми використовують морські образи для опису людських емоцій. Ідіома «*all at sea*» (бути в розгубленості) у морській термінології означає бути на морі без напрямку або опори, що символізує відчуття розгубленості або дезорієнтації. У переносному значенні ця фраза використовується, коли людина не знає, що робити в певній ситуації або відчуває невпевненість. Незвичайною є ідіома «*on cloud nine*» (бути надзвичайно щасливим). Хоча це не зовсім морська ідіома, вона часто використовується в контексті морських і подорожніх образів для опису стану емоційного підйому. Ідіома «*to be in deep water*» (бути у важкій або небезпечній ситуації) використовується для опису ситуації, в якій людина опинилася в складному, небезпечному або критичному становищі. У морі глибока вода може бути небезпечною для плавання, особливо для тих, хто не має достатніх навичок чи досвіду.

3. Ідіоми соціальної взаємодії: Ця група відображає міжособистісні стосунки через призму морської термінології. Ідіома «*all hands on deck*» (вся команда) буквально означає, що вся команда повинна бути на борту корабля, готовою до роботи. У переносному сенсі ця фраза вживається, коли потрібно, щоб усі учасники або працівники долучилися до виконання завдання, особливо в екстрених ситуаціях. Ідіома «*sink or swim*» використовується для опису ситуацій, коли людина або група людей стикається з великим викликом або небезпекою, де єдиним вибором є або досягнення успіху (поплавати), або зазнати невдачі (потонути). Це вираження часто асоціюється з ситуаціями, де потрібно покладатися на власні сили, адже допомоги не буде. Ідіома «*to be in the same boat*» (бути в тій самій ситуації) використовується для опису ситуації, коли кілька людей опиняються в аналогічних обставинах або стикаються з одними й тими ж труднощами. Це вираження символізує єдність і спільність у проблемах, підкреслюючи, що всі учасники мають однакові інтереси чи виклики.

4. Ідіоми долі та випадку. Ці вирази використовують морські метафори для опису непередбачуваності життя. Наприклад, ідіома «*to be cast adrift*» (бути кинутим на свавілля долі) означає бути залишеним без підтримки або керівництва,

опинившись у безвихідній ситуації. У переносному сенсі ця фраза використовується для опису людей, які відчують себе ізольованими або не мають ясного плану дій у певних обставинах. Ідіома «*to sail close to the wind*» (робити щось небезпечно або ризиковане) означає діяти на межі дозволеного або ризикувати порушенням правил. Ця фраза походить із морської термінології, де «слідувати близько до вітру» означає намагатися тримати курс максимально близько до напрямку вітру, що може бути небезпечно, але ефективно, якщо зроблено правильно. Ідіома «*to be a sitting duck*» (легка жертва) використовується для опису ситуації, коли людина або об'єкт є легкою мішенню для нападу або критики, оскільки не може захистити себе чи втекти. Походить це вираження від полювання, де «сидячий качень» легко піддається атаці.

5. Ідіоми характеру та особистості. Ця група використовує морські образи для опису рис характеру. Так, наприклад, ідіома «*loose cannon*» (людина, від якої можна очікувати всього) походить із військово-морської термінології та використовується для опису людини, чії дії є непередбачуваними та можуть призвести до небажаних або навіть небезпечних наслідків. Це порівняння з гарматою, що вільно котиться по палубі корабля під час шторму, неконтрольованою та здатною спричинити шкоду. Ідіома «*Steady as she goes*» (Так тримати!) буквально означає команду судноводію зберігати незмінний курс корабля. У багатьох контекстах ця ідіома використовується в переносному сенсі для заохочення людей зберігати стабільність і продовжувати обраний шлях без змін, навіть у складних або нестабільних умовах. Для опису досвідчених та надійних в управлінні людей використовується ідіома «*true hand at the helm*» Вона походить із морської термінології, де «кермо» (*helm*) відноситься до механізму управління кораблем. «*True hand*» вказує на те, що людина має навички та впевненість у своїй ролі.

6. Ідіоми влади та лідерства. Ці ідіоми відображають концепції керівництва та авторитету. Коли хтось починає виконувати роль керівника або менеджера, часто використовується ідіома «*to take the helm*» (стати при владі). Ця ідіома означає взяти на себе керівництво або управління чимось, зазвичай у контексті групи, організації або проекту. У морській термінології «*helm*» (штурвал) відноситься до управління кораблем. Коли хтось «бере штурвал», це означає, що ця людина стає відповідальною за курс і прийняття рішень. Для ефективного і організованого управління чимось,

зазвичай у контексті бізнесу, організації або команди використовується ідіома «*to run a tight ship*» (суворо керувати організацією). Вона вказує на те, що керівник чи лідер дотримується суворих стандартів, контролює процеси і забезпечує порядок, що призводить до високої продуктивності. Коли людина бере на себе ініціативу і створює можливості для розвитку, використовується ідіома «*to be the captain of one's own ship*» (бути капітаном власного корабля), яка означає бути відповідальним за своє життя, приймати власні рішення і мати контроль над своїм напрямком. Вона підкреслює ідею самостійності, незалежності та активного управління своїм шляхом.

В результаті аналізу вище наведених морських ідіом виявлено, що буквально і переносне значення морських ідіом демонструє, як морська термінологія може мати як прями, так і метафоричні інтерпретації. Буквальне значення ідіом зазвичай пов'язане з конкретними морськими термінами та ситуаціями, такими як управління кораблем, навігація чи погодні умови. Наприклад, ідіома «*to sail close to the wind*» в буквальному розумінні означає маневрування кораблем у близькості до вітру, що може бути небезпечним.

Водночас, переносне значення цієї ідіоми стосується ризикованих або небезпечних ситуацій у житті, де особа діє на межі дозволеного або приймає великі ризики. Це підкреслює метафоричний аспект, який дозволяє використовувати морські терміни для опису складних людських переживань.

Таким чином, морські ідіоми, що мають буквально значення, з часом набувають переносних значень, які збагачують мову та роблять її більш виразною. Ця подвійність значень дозволяє краще передавати емоції, соціальні взаємодії та життєві ситуації, розширюючи можливості спілкування. Отже, морським ідіомам притаманне явище полісемії, що виявляє багатозначність термінів і фраз, які пов'язані з морською тематикою, дозволяючи їм мати декілька значень залежно від контексту. Наприклад, ідіома «*to navigate troubled waters*» може означати не лише фізичне управління кораблем в несприятливих умовах, але й метафорично відображати здатність справлятися з складними життєвими ситуаціями. У цьому випадку полісемія дозволяє використовувати одну і ту ж фразу в різних контекстах, підкреслюючи як фізичні, так і емоційні виклики. Іншим прикладом є вираз «*to keep one's head above water*», який може означати буквально залишатися на поверхні води під час плавання або ж переносно – справля-

тися з фінансовими або емоційними труднощами в житті. Ця багатозначність робить морські ідіоми гнучкими та виразними, дозволяючи їх використовувати в різних ситуаціях для передачі складних ідей і емоцій. Полісемія в морських ідіомах збагачує мову, надаючи їй додаткові відтінки значень, що сприяє більш глибокому і різноманітному спілкуванню.

Ступінь зрозумілості значення морських ідіом відображається через семантичну прозорість і непрозорість. Семантична прозорість вказує на те, коли значення ідіоми можна легко вгадати з її складових частин [8, с. 192]. Наприклад, ідіома «*to anchor down*» може бути зрозуміла як «закріпитися» або «зупинитися», оскільки образ якоря символізує стабільність. Такі ідіоми зазвичай є інтуїтивно зрозумілими, що полегшує їхнє вживання.

Семантична непрозорість, навпаки, характеризує ідіоми, значення яких важко вгадати з їхньої конструкції. Наприклад, ідіома «*to be in deep water*» не має очевидного зв'язку між фізичним станом і метафоричним значенням – вона означає бути в складній або небезпечній ситуації. Непрозорі ідіоми часто потребують знання культурного або історичного контексту для правильного тлумачення.

Ця двоїстість семантичної прозорості та непрозорості робить морські ідіоми багатограними. Прозорі ідіоми полегшують спілкування, тоді як непрозорі збагачують мову, додаючи емоційний і культурний контекст, що робить її більш виразною і колоритною.

Ключову роль у формуванні та розумінні морських ідіом в англійській мові відіграє концептуальна метафора. Згідно з теорією, розробленою Джорджем Лакоффом та Марком Джонсоном, концептуальні метафори структурують наше сприйняття, мислення та дії, дозволяючи осмислювати абстрактні поняття через більш конкретні, фізичні досвіди [9, с. 58]. У випадку морських ідіом, досвід мореплавства стає джерелом для розуміння різноманітних аспектів життя. Наприклад, ідіома «*to weather the storm*» концептуально представляє життєві труднощі як шторм, через який треба пройти. Шторм символізує кризу або складну ситуацію, а процес «витримування шторму» означає зусилля для подолання цих проблем. Інша ідіома – «*to be all at sea*» – використовує метафору моря, щоб показати стан розгубленості та невизначеності, де людина не має чітких орієнтирів, як і корабель у відкритому морі. Отже, на основі вище наведеної класифікації морських

ідіом можна виділити основні концептуальні метафори:

1. **Життя – це морська подорож.** Ця метафора є однією з найпоширеніших і найглибших. Вона відображається в таких ідіомах, як «*to be in the same boat*» (бути в одному становищі) та «*to weather the storm*» (пережити труднощі). У цих виразах життєві ситуації концептуалізуються як етапи морської подорожі, а труднощі – як шторми чи інші перешкоди на морі.

2. **Емоції – це морські стихії.** Ця метафора використовує образи моря для опису емоційних станів. Наприклад, «*to be all at sea*» (бути спантеличеним) порівнює стан розгубленості з втратою орієнтації в морі. «*To get in deep water*» (потрапити в складну ситуацію) асоціює глибину води з рівнем емоційної чи ситуативної складності.

3. **Організації – це кораблі.** Ця концептуальна метафора лежить в основі ідіом, що описують функціонування організацій. «*To run a tight ship*» (суворо керувати організацією) використовує образ добре керованого корабля для опису ефективного управління. «*To jump ship*» (покинути організацію) порівнює зміну роботи з покиданням корабля.

4. **Контроль – це навігація.** Ідеї контролю та керування часто виражаються через морські метафори навігації. «*To take the helm*» (взяти керівництво на себе) використовує образ керма корабля.

5. **Труднощі – це морські перешкоди.** Різноманітні життєві труднощі часто концептуалізуються як морські перешкоди. «*To be on the rocks*» (бути в скрутному становищі) використовує образ корабля, що сів на міліну.

Важливо зазначити, що ці концептуальні метафори не існують ізольовано, а часто переплітаються та взаємодіють, створюючи складну систему образів. Наприклад, ідіома «*to sail through something*» (легко впоратися з чимось) поєднує метафори «*Життя – це морська подорож*» та «*Труднощі – це морські перешкоди*».

Розуміння цих концептуальних метафор допомагає не лише краще усвідомити семантику морських ідіом, але й пояснити їхню стійкість та продуктивність в англійській мові. Вони відображають глибокий зв'язок між морською культурою та англійською мовною картиною світу, демонструючи, як досвід мореплавства вплинув на формування абстрактного мислення та мовного вираження. Аналіз концептуальних метафор у морських ідіомах також відкриває перспективи для крос-культурних досліджень, дозволяючи порівняти, як різні культури використовують

морські образи для концептуалізації життєвого досвіду.

Висновки. Семантична класифікація морських ідіом дозволила виявити різні категорії, які відображають широкий спектр людського досвіду через морську термінологію. Морські ідіоми можна розподілити на кілька груп, включаючи ідіоми, пов'язані з життєвим шляхом, емоційними станами, соціальною взаємодією, долею та випадковістю, характером особистості та владою й лідерством. Така класифікація дає змогу глибше зрозуміти теми, які відображаються в морських ідіомах. Співвідношення буквального та переносного значень показало, що більшість морських ідіом мають спочатку буквальне значення, пов'язане з мореплаванням, але з часом ці вирази набули переносного змісту, що описує абстрактні поняття, такі як життєві труднощі чи емоційні переживання. Аналіз семантичної прозорості виявив різний ступінь прозорості в морських ідіомах. Деякі ідіоми зберігають досить прозорий зв'язок із їхнім буквальним значенням, тоді як інші, через часте використання в переносному значенні, стали менш прозорими. Водночас полісемія є типовим явищем для багатьох

морських ідіом, коли одне й те саме вираження може мати кілька пов'язаних значень у різних контекстах. Основою більшості морських ідіом, дозволяючи переносити морські терміни на інші сфери життя є концептуальні метафори. Ці метафори не лише структурують семантику окремих ідіом, але й формують цілісну систему концептуалізації життєвого досвіду через морські образи. Встановлено, що ці концептуальні метафори часто переплітаються та взаємодіють, створюючи складну та багатопланову семантичну структуру морських ідіом. Загалом, проведене дослідження демонструє, що морські ідіоми є не просто лінгвістичними одиницями, а важливими елементами, що формують унікальну англійську картину світу. Вони відображають історичний досвід, культурні цінності та світогляд носіїв англійської мови, впливаючи на способи мислення, комунікації та самоідентифікації. Розуміння семантичних особливостей морських ідіом відкриває нові перспективи для лінгвістичних, культурологічних та когнітивних досліджень, а також має практичне значення для викладання англійської мови, перекладознавства та міжкультурної комунікації.

Список літератури:

1. Smyth W. H. *The Sailor's Word Book*. London: Conway Maritime Press. 2005. 744 p.
2. Rogers J. *Origins of Sea Terms*. Mystic, USA: Mystic Seaport Museum Inc. 2005. 220 p.
3. Jolly R. *Jackspeak: A guide to British Naval slang & usage*. UK: Conway; 3rd ed. edition. 2011. 544 p.
4. Jeans P.D. *Ship to shore: A Dictionary of Everyday Words and Phrases Derived from the Sea*. USA: McGraw-Hill Professional Publishing. 2004. 433 p.
5. Isil O. *When a Loose Cannon Flogs a Dead Horse There's The Devil to Pay*. Camden, Maine, USA: International Marine/Ragged Mountain Press. 1996. 154 p.
6. Яблонська Т.М. The specifics of using maritime idioms in the appropriate context. Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис». № 14. 2023. С. 87–91.
7. Нікуліна О.Л. Marine origin of contemporary english idioms. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 32 (71), № 2. 2021. С. 177–184.
8. Rossi, M. Terminological metaphors and the nomadism of specialized terms: Some observations on intralinguistic and interlinguistic variation. Chapter 8. In *Multiple Perspectives on Terminological Variation*. 2017. 181–212.
9. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press. 1980. 242 p.

Sherstiuk O. I. SEMANTIC FEATURES OF ENGLISH NAUTICAL IDIOMS

The article is dedicated to a comprehensive study of the semantic features of nautical idiomatic expressions in the English language. The paper presents the results of an in-depth analysis of the semantic structure and functioning of nautical idioms, allowing for a better understanding of their role in forming the English-speaking worldview. A semantic classification of nautical idioms is proposed. Six main thematic groups are identified: idioms of life journey, emotional states, social interaction, fate and chance, character and personality, power and leadership. An important aspect of the study is the analysis of the relationship between literal and figurative meanings in nautical idioms. It is shown how the primary, literal meaning related to maritime themes transforms into a metaphorical one, which is often used to describe abstract concepts or complex life situations. This analysis allows tracing the evolution of nautical idiom meanings and their adaptation to modern usage. The study of the degree of semantic transparency in nautical idioms reveals a wide spectrum

from completely transparent to absolutely opaque expressions. The authors analyze factors affecting semantic transparency, including historical context, cultural associations, and linguistic features. Special attention is paid to cases of polysemy which demonstrate the semantic flexibility and richness of nautical idioms. A key element of the research is the identification of main conceptual metaphors underlying nautical idioms. Metaphors such as «Life is a sea voyage», «Emotions are sea elements», «Organizations are ships», «Control is navigation» and others are analyzed. This analysis reveals the deep cognitive mechanisms underlying the formation and understanding of nautical idioms. The study demonstrates how nautical idioms reflect the historical experience, cultural values, and worldview of English speakers. They not only enrich linguistic expressiveness but also influence the ways of thinking, communication and self-identification of English-speaking peoples. The results of the study are significant for linguistics, cultural studies and intercultural communication.

Key words: *nautical idioms, literal meaning, figurative meaning, polysemy, semantic transparency, conceptual metaphor, lexical-semantic classification.*